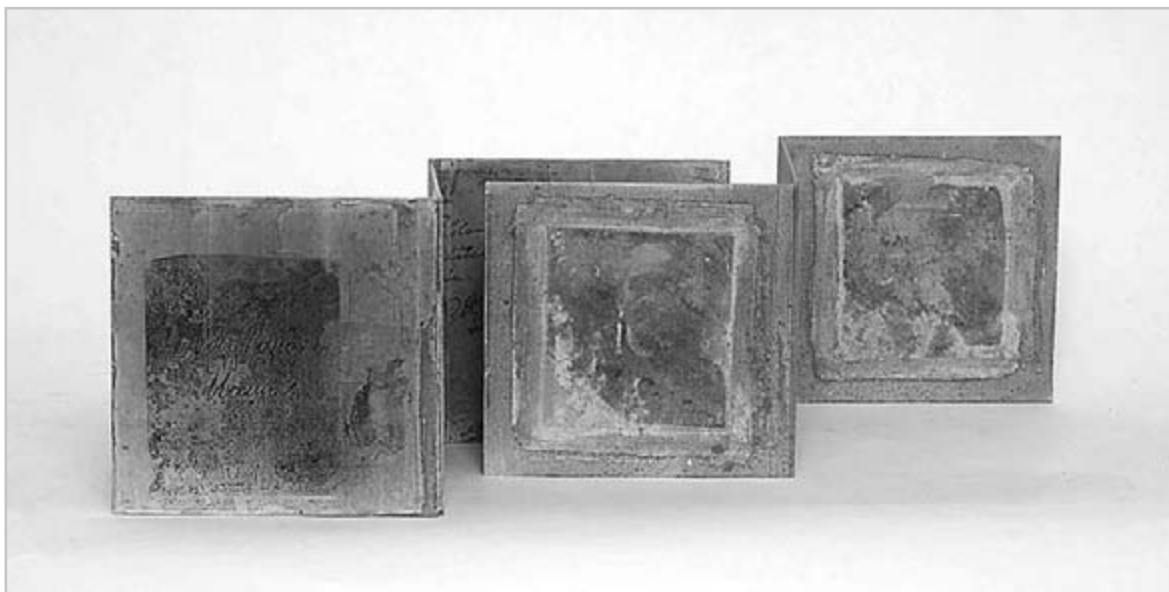

Egy nő

Bátai Sándor: Könyvtárgyak I-II.

Sokatmondó már az is, ahogyan a földönjárt Margitból képtéma lett.

A lelkesült hangulatról, amelyben az ember egyszerre csak – o quae mutatio rerum – a Teremtő kiszemeltjének érezheti magát, Platón Szókratésze a következőket mondja: „Isten elveszi a költők elméjét, és mint szolgálait használja őket...” Átlépjük, vagy mossuk le a terheltség fátumát? Egyáltalán: sértés, hogy a poétáknak efféle karzat jár?

Szemben a másik véglet, a ráció újra és újra buzduló ereje, jeles figurából itt sincs hiány. Gide például az ihletettséget tudatosan irányított keresésnek tartja, Henry James az éber készenlét esete; az ő fantáziáját éveken át az előkelő vacsoraasztalok mellett kifigyelt pletykák fűtötték (jellemző, hogy egy-egy társasági évadban kétszáz vacsorán is részt vett); s közben megszületett A szent forrás, vagy A csavar fordul egyet.

Tagadhatnánk-e, hogy az előbbiekhöz mérten még inkább jelképes (netán sorsszerű), ha egy mai magyar grafikus alkalmasint egerek, pókok tanyáján éli át a szentlélek érkezését. Márpedig Bátai Sándorral pontosan ez történt. Sebaj, a szellem ott

keres, ahol talál. S lehet, hogy a magyar (tágabban: a közép-európai) karakter szociográfiájához amúgy is illőbb díszlet a poros, felsötét padlástér, mint egy megrakott, előkelő vacsoraasztal.

De hát kit is szorongatunk magunkban, felnövésére várva? A legsúlyosabb láncok fölvetelére kész, s ugyane láncok szétszaggatására képes emberóriást? Vagy a krisztusi hasonmást, akiben minden megvan: szép terv, lemondás, szelídség, háborítatlan szív, keserűségmentes szeretet: a baj csak az, hogy folyton szembejön vele az idő. S hetvenszer talán sikerül neki, a hetvenegyeik alkalommal viszont nem fog tudni kitérni.

Mindenesetre a kívülről jövő jelzés: egy régi ház padlásán, a limlomok közt véletlenül megpillantott retikül, néhai Margit kézitáskája, benne egy cselédkönyv, kézírásos levelek és fakó fényképek – Bátai Sándor számára hatékony ösztönzésnek bizonyult.

Szó se róla, a grafikus műhely (a szolgágot tanúsító és szerény sorsot sejtető dokumentumokkal, és persze a reveláció élményével) jó időre kellő nyersanyag birtokába jutott. Ezzel együtt a

számbelileg is dús és talán máig sem befejezett képsorozat messze túlhaladt a maga közvetlen indítékán. Igaz, közben nyíltan, kihívóan, s nem is csak a művészi ügyködésre vetíti tárgyi és valóságos tartósságát az a bizonyos máig megőrzött retikül: a mámoros és hirtelen vágyaknak engedelmesskedő; kis, belső, és sokszor térbeli apokalipsziseket legyűrő élet; az, hogy egyáltalán volt, semmivel össze nem hasonlítható akarása a létezésnek, végül, ha visszaadatik, utólagos igazolásul mást sem kap, mint egy bőrtáskát?

Egy saját magunk álmodta ragyogó test kézi szettje, Isten poggyásza lennénk? Az önként elkárhozottak bizonyára. Pedig ők sem kerülhetik ki saját Golgotájukat; talán csak Jeruzsálemből talpalva kóborolnak csodátlan, valahogy mindig elvétik Emmaust, friss érintkezésben Caravaggio testvér képével is: úgy látszik, nem egyéb az, mint mese.

Ami az egykor földönjárt Margitot illeti, a fényképvalóságából kiszakított asszonyarc, mint valami töredékes diagráf-rajz vándorol a grafikákon lapról lapra; se ege, se földje, se háza, alig derengő vonásai pedig a személyiség utolsó stációjára utalnak. Amikor az ember először látja, úgy érzi, ez az arc menthetetlenül beleolvad a képmező barnás színárnyalatába. Csakhogy Margit új életében; abban az új életben, amit a művésztől kapott, semmi sem ér véget, és szinte minden újakezdődik. Ezt az összefüggést fejezi ki a ciklusos forma. Mellette apró gesztusnak tűnik ugyan, de a névadás, az a tény, hogy a művész megkeresztelte a munkáját, úgyszintén a teljes eltárgyasulás ellen szól – Margit, aki valóságos, élt személyként hagyta hátra tárgyait, újra Margit, s ha másképp nem, a neve révén mégiscsak azonos önmagával. Tradíciók és álmok közt bolyongó testi erő.

Olyan, mint bárki emberfia, másrészt viszont történeti eszme is. A lét ritmikus természetéből, amelybe a szétesés és az összemosódás, az időbeliség és az időtlenség egyaránt beletartozik, földönjárt Margit múlandó, megszűnő félben lévő arca azzal a reménnyel siklik át a históriába, hogy bármikor visszatérhet onnan; mint ahogy valóban mindenegyes közösségnek, kerületnek, falunak van egy természetes és van egy mesterséges sorsa. Az embernek magának pedig, ingatagsága támaszul ott a saját Margitja. Még az is lehet, hogy ő néz rá vissza a tükörből.

Bátai Sándor kísérlete épp arra irányul, hogy egy időtlenül elsüllyedt egzisztenciából életre támasztva, végül a maradandónak adja át Margitot. De mivel a modell egy már alig-alig megfogható arc, torzulásai és romjai csak még távolibbnak mutatják, a művész ismeretlenbe vezető útja során mind nyomatékosabban esnek latba bizonyos kiegészítő és ösztönös értékek. Elég könnyű észrevenni, hogy a képeken sorra-másra feltűnő reduktív jelelemek, amelyek különben oly jellegzetes kísérői mindnyájunk külső életének – az igazolványfotón kirajzolódó pecsét mint a társadalmi kötelekekre való utalás, a magánlevelekből kiragadott írástöredékek mint a lelkiség jelei –, itt egy sors, egy korábbi kultúra leleteiként vallanak a beléjük zárt emberről. Bátai módszere – a jelekkel, geometriai és scripturális motívumokkal történő üzenetközvetítés – sokat köszönhet Kassák (mit is mondott egy ízben? „... a művészet örök, soha nem kezdődött, és soha nem ér véget”), vagy egyébként Ország Lili hatásának, ezúttal – legalább részben – mégis másféle dolognak vagyunk a tanúi. Ebben a kollekcióban a jelszerűség, minden kézzelfogható megnyilvánulása ellenére, lényegében csak egy második eszme.

Mint Bátai Sándor egyik kritikusa éles szemmel

Bátai Sándor:
Könyvtárgyak I-II.

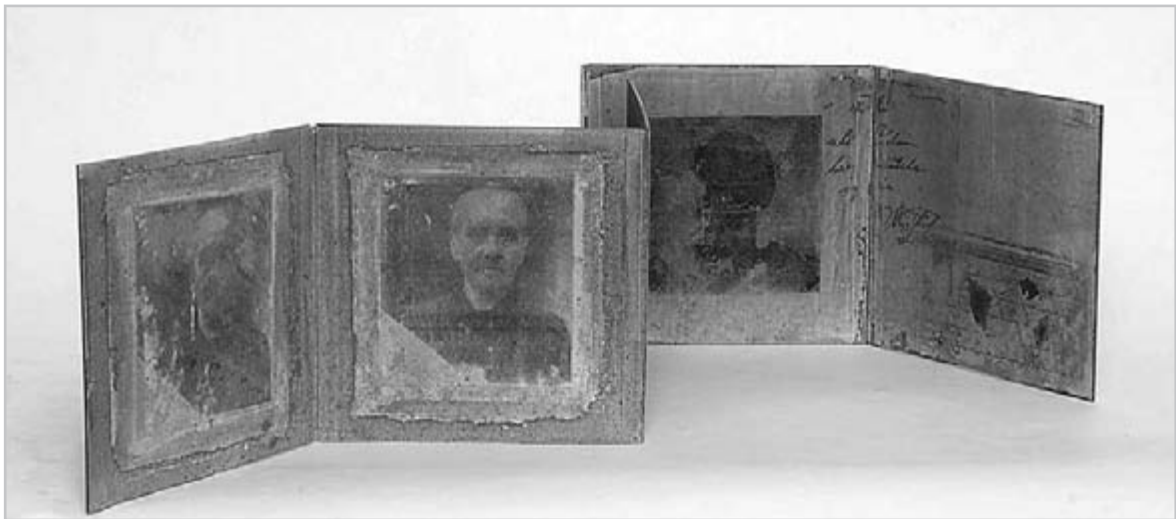
Bátai Sándor:
HM - 1997

közlés legalább kétféle olvasatot kínál, az egyik az adott műnél kisebb szegmentumok esztétikai értelmezését helyezi előtérbe, a másik viszont a mű egészét tekinti esztétikailag önálló jelnek. És amikor e kettősség okán eredeti látásmódról beszélünk, az eredetiséget abban az esztétikumban véljük fölfedezni, amelyet a jelzés szemléletessége garantál.

A modernnek kedvenc mániája, hogy a képzőművészetben nem a témának, hanem a tárgynak kell főszereplővé válnia. Mondják is szelvében-hosszában, hogy miután az olasz reneszánsz megölte a tárgyat, elpusztítván ezzel a stílust, az ő érdeklődésüknek köszönhető, hogy a tárgy ismét kiszabadulhatott a témából. Egy arcreszlet, vagy az írott betű vonaltörédeke négy-ötszörősére felnagyítva, amint az Bátai Sándornál is megfigyelhető, csakugyan új valóság. És ha az alkotó ezt az új valóságot a művészet lényegi minőségében képes beszéltetni, akkor bizvást hihetünk e nyelv szemléletességében. Az tehát, hogy a Margit-sorozat alkotója előszeretettel ragaszkodik a kultúra és a civilizáció olyan motívumaihoz, mint amilyen például a betű; vagy általában véve a jel, egyáltalán nem zárja ki, legföljebb speciális

fölfedezte: „A roncsoltság, a foszlás, az elmosódottság vagy a finom átmenetekkel teljes kopottság érzéki illúziója kapcsolja össze és ad egységes keretet a műveknek.” A töredék a becsvágy révén megérezhet valamit az Egészből. Azaz Batainál a jel általi

Bátai Sándor:
Könyvtárgyak I-II.
2012

értelemmel ruházza föl műveinek érzéki jellegét. Igaz, hogy Bátai Sándor Margitja régen túljutott a realitáson (miközben, ki tudja, tán épp most is visszatérőben van, s ő maga a realitás), de mint történelem, s ebből következően, mint elidegeníthetetlen lehetőség, a művészet teremtő erőfeszítésének köszönhetően valahol, valakiben mindig jelenvaló.

Illúzió? Nosztalgia? Miről is győzködünk voltaképpen?

Az embert nem érzékelhetjük, ha nem érzékeljük cselekedeteit, indítékait, szenvedélyeit, apróbb-nagyobb dogmáit, hagyományait. „Valójában nincsen sem mitológia, sem nyelv, kizárólag emberek vannak, akik szerveik szükségletei és szellemük ősi formái szerint rendezik el a szavakat és a képeket” – mondja (némileg túlozva) Taine. S ugyanígy: a végtelenen áthullámzó egyszeri életnek egyéb esélye sincs, hogy nyom maradjon utána az időben, mint a mitológia, a roppant képsor, s a nyelv; ha tetszik: az örök öntőforma, a tenger és a szárazföld találkozásánál elhullajtott kagylóhéj. S ugyan mért ne reménykedjünk (könnyelműen és akaratosan), hogy ebbe a kagylóhéjba valaki – Isten? a művész? – újra és újra életet lehel.

Különben is: nekünk, egyeseknek, előbb-utóbb eszünkbe fog jutni, bárcsak úgy adatott volna, hogy lenne egy nővérünk.

Báti Sándor:
Könyvtárak I-II.
2012